

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Географічний факультет
Кафедра фізичної географії

ПРОГРАМА

Державного екзамену з географії

Напрямок підготовки 6.040104 Географія

Освітній рівень Бакалавр

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри фізичної географії

Протокол № 9 від 15 квітня 2020 року

Завідувач кафедри

проф. Фесюк В. О.

Затверджено радою географічного факультету

Протокол № 9 від 16 квітня 2020 року

Декан географічного факультету

проф. Барський Ю. М.

ЛУЦЬК 2020

Пояснювальна записка

Програма державного екзамену із напряму підготовки 6.040104 Географія для студентів заочної форми навчання освітнього рівня – бакалавр, спеціалізація – “Рекреаційні ресурси та туристсько-екскурсійна діяльність” підготовлена викладачами географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки з метою допомоги студентам в ході підготовки до державного екзамену.

До програми увійшли різнопланові розділи, що стосуються дисциплін, які вивчалися студентами в період навчання і передбачають виявлення глибини набутих бакалаврами знань, їх практичних навичок.

Програма державного екзамену сприяє підвищенню науково-теоретичного рівня викладання у вузі, оскільки студенти повинні ознайомитись із її змістом на початку навчання. Програма передбачає також проведення циклу оглядових лекцій з основних питань наприкінці п'ятого курсу для студентів заочної форми навчання.

На державному екзамені студент повинен показати вміння орієнтуватися у сучасних проблемах, аналізувати та оцінювати їх, розуміти закономірності географічної науки, розробляти шляхи щодо вирішення проблем.

Водночас бакалавр повинен володіти знаннями з базових дисциплін, орієнтуватись у фактичному матеріалі, знати джерела його поповнення.

Державна атестація бакалавра географії у вигляді державного екзамену проводиться з метою перевірки відповідності освітнього рівня студентів вимогам освітньо-професійної програми, складеної згідно положень Болонської декларації.

Геохімія і геофізика ландшафтів

Предмет і значення геохімії в науці і суспільстві. Основні етапи розвитку геохімії як науки. Методи дослідження в геохімії. Зв'язок геохімії з геологічними, географічними і хімічними дисциплінами. Будова атомного ядра. Будова електронних оболонок. Типи хімічного зв'язку. Поширеність ізотопів в природі. Хімічний склад земної кори. Базові поняття екологічної геохімії: форми знаходження та міграція хімічних елементів, граничні форми забруднення. Принципи класифікації хімічних елементів. Класифікація В. М. Гольдшмідта. Класифікація В. І. Вернадського. Класифікація А. Н. Заварицького. Форми знаходження хімічних елементів. Вплив іонного радіусу на явище ізоморфізму. Ізоморфні ряди в мінералогії. Значення явища ізоморфізму для міграції елементів в земній корі. Міграція хімічних елементів в ендегенних процесах та екзогенних процесах. Геохімічні процеси в оболонках Землі. Геохімія гідросфери. Морські води. Поверхневі води. Підземні води. Атмосферні і термальні води. Класифікація природних газів. Природні гази в ґрунтах та осадових породах. Природні гази в магматичних породах та вулканічних процесах. Роль живої речовини в міграції хімічних елементів. Селективне поглинання рослинами хімічних елементів. Коефіцієнт біологічного накопичення. Зовнішні та внутрішні фактори міграції. Вплив біосфери на міграцію хімічних елементів. Особливості біологічної міграції хімічних елементів. Основні параметри біологічного кругообігу хімічних елементів. Дефіцитні та надлишкові елементи. Поняття селективності поглинання хімічних елементів живою речовиною. Джерела енергії міграції хімічних елементів в біосфері. Відносний ряд дальності міграції мінералів.

Загальне землезнавство

Загальне землезнавство в системі наук. Історія становлення загального землезнавства. Гравітаційна взаємодія Землі з Місяцем і Сонцем. Термодинамічні явища в географічній оболонці. Земні системи (геосистеми). Основні риси будови Всесвіту.

Еволюція уявлень про фігуру Землі. Форма і розміри Землі. Гравітаційне поле Землі. Магнітне поле Землі. Докази, наслідки, характеристика добового обертання Землі. Час. Припливи та відпливи. Рух Землі навколо Сонця. Причини змін пір року на Землі. Оболонка Землі (будова, процеси і явища). Внутрішня будова Землі. Поняття про земну кору, мантію і ядро Землі, їх фізичний стан, речовинний і хімічний склад. Типи земної кори. Форми земної поверхні. Особливості розподілу суші і моря як один із найважливіших чинників у диференціації географічної оболонки.

Географічна оболонка як система взаємодіючих компонентів – літосфери, гідросфери, атмосфери і біосфери. Межі географічної оболонки та її будова.

Атмосфера, її сучасний склад і походження. Будова атмосфери. Роль атмосфери в динаміці географічної оболонки. Загальна циркуляція атмосфери та її роль у перерозподілі тепла і вологи в географічній оболонці.

Поняття про гідросферу. Океанічні та морські води, їх солоність та склад солей. Атмосферні води, їх походження і запаси. Води суші, їх види і походження. Озера, їх походження і типи. Класифікація рік. Льодовики, їх типи і географічне поширення. Підземні води. Вічна мерзлота. Основні компоненти біосфери. Вчення В. І. Вернадського про біосферу. Специфічні особливості живої речовини на Землі.

Людство як компонент географічної оболонки. Історія природокористування. Екологічні кризи минулого. Ознаки глобальної екологічної кризи.

Значення ритмічних циклів у географічній оболонці для прогнозування її розвитку.

Геологія загальна та історична

Загальне уявлення про будову і склад Землі. Поняття про мінерали і гірські породи. Земна кора. Геологічні методи дослідження земної кори. Геологічне картування. Геологічні процеси. Ендогенні і екзогенні процеси. Денудація. Вік Землі і поняття про геологічний час. Основні етапи розвитку геологічних знань. Розвиток геології в Україні.

Властивості кристалів. Морфологія мінералів та їх властивості. Поняття про магматизм. Форми залягання інтрузивних порі. Магматичні породи. Вулканізм та його наслідки. Географічне поширення діючих вулканів. Поняття про гіпергенез. Кора вивітрювання. Поняття про еолові процеси. Дефляція. Корозія. Еолова акумуляція. Лес. Геологічна діяльність атмосферних вод. Площинний схиловий змив. Утворення делювію. Розвиток ярів. Пролувій. Загальні відомості про геологічну роботу рік. Річкові відклади. Руйнівна, переносна і акумулятивна робота озер. Ерозійна діяльність підземних вод. Карстові печери. Суфозія.

Руйнівна, транспортна і акумулятивна робота льодовиків. Льодовикові відклади. Моренні відклади. Водно-льодовикові відклади. Рельєф дна океанів. Руйнівна робота моря. Основні типи гравітаційних процесів (кріп, колювій, осипи, обвали, каменепади, зсуви, провали, селеві потоки, підводні обвали і зсуви тощо).

Літогенез і його стадії. Особливості речовинного складу основних порід. Класифікація осадових порід. Типи метаморфізму: катакlastичний, контактний, регіональний. Особливості структур метаморфічних порід.

Розвиток поглядів на будову Землі. Методи вивчення земної кори і верхньої мантії. Сучасна модель Землі.

Геотектонічні рухи і їх типи. Елементи залягання верств. Порушене і непорушене залягання.

Поняття про землетруси та їх географічне поширення. Континенти і океанічні западини, як найбільш крупні елементи земної кори. Літосферні плити. Стадії розвитку платформ. Геосинклінальні пояси, області і системи. Рифти і рифтові системи. Глибинні розломи. Проблема геологічного часу. Поняття про відносний і абсолютний вік. Методи визначення відносного віку

гірських порід. Періодизація історії Землі. Предмет і завдання палеонтології. Фаціальний аналіз, його завдання і значення. Основні генетичні типи родовищ корисних копалин.

Метеорологія і кліматологія

Атмосфера, погода, клімат. Місце метеорології і кліматології в системі наук. Всесвітня метеорологічна організація. Всесвітня служба погоди. Основні етапи історії розвитку метеорології і кліматології.

Атмосферний тиск, одиниці його виміру. Температура повітря, температурні шкали. Водяна пара у повітрі, тиск водяної пари і відносна вологість. Зміна складу повітря з висотою. Будова атмосфери: основні сфери та їх особливості. Фізика атмосферних процесів. Адіабатичні процеси в атмосфері. Типи вертикального розподілу температури. Радіація в атмосфері. Поглинання і розсіювання сонячної радіації в атмосфері. Відбита радіація й альbedo. Тепловий режим атмосфери. Тепловий баланс земної поверхні. Добовий хід температури повітря і його зміни з висотою. Річна амплітуда температури повітря і континентальність клімату. Вода в атмосфері. Вологообіг. Насичення і випаровуваність. Транспірація, сумарне випаровування. Утворення опадів. Баричне поле і вітер. Атмосферна циркуляція. Сили, що діють в атмосфері: вага, градієнт тиску, сила Коріоліса. Загальна циркуляція атмосфери. Повітряні маси та їх напрямки. Трансформація повітряних мас. Виникнення фронтів. Циклони і антициклони. Географічні чинники клімату, вплив географічної широти на клімат. Зміна клімату з висотою. Вплив людини на клімат. Принципи класифікації кліматів.

Гідрологія

Гідрологія як наука, її місце у вивченні географічної оболонки. Розподіл води на земній кулі, її кругообіг, властивості та значення. Гідрологія річок. Гідрологія озер та водосховищ. Гідрологія боліт. Гідрологія льодовиків. Гідрологія підземних вод. Гідрологія океанів і морів. Водні ресурси, їх використання й охорона. Зміст понять: річкова система, річкова мережа, річкова гідрографічна мережа, басейн і водозбір річки, вододіл річки. Джерела живлення і водний режим річок. Фази водного режиму. Вплив на річковий стік кліматичних, не кліматичних природних факторів і господарської діяльності людини. Характеристика річкового стоку: визначення понять і способи встановлення. Озера: суть поняття, походження, морфометричні характеристики.

Біогеографія

Біогеографія як наука про поширення живих організмів і їхніх співтовариств. Значення робіт К. Ліннея, Ч. Дарвіна, А. Гумбольдта, для розвитку біогеографії. Внесок П. С. Гіалласа, К. М. Бера, В. І. Вернадського,

М. І. Вавілова, Л. С. Берга, В. Н. Сукачева, В. Б. Сочави в розвиток сучасної біогеографії. Найважливіші поняття: флора, фауна, біота; рослинність (рослинний покрив), тваринне населення, біоценоз, екосистема. Поняття про біосферу. Вчення В.І. Вернадського «Жива речовина», її хімічний склад та функції. Флористичне і фауністичне районування.

Роль геологічних процесів в еволюції біоти. Географічна мінливість і географічне видоутворення. Екологічні чинники і їхня класифікація. Біоценоз і його структура. Широтна зональність та висотна поясність. Основні біоми суші, морів та океанів. Біогеографічні особливості озер, рік, підземних водойм. Характеристика основних центрів походження культурних рослин та домашніх тварин. Людина як об'єкт біогеографії. Біорізноманіття України. «Червона книга України». Заповідники України і їх роль в охороні біологічної розмаїтості країни. Методи біогеографічних досліджень.

Геоморфологія і палеогеографія

Геоморфологія як наука про рельєф земної поверхні. Палеогеографія як наука про фізико-географічні умови, що існували на Землі в минулі геологічні епохи.

Уявлення про будову, походження, історію розвитку і сучасні зміни рельєфу земної поверхні. Методологічні положення геоморфології і палеогеографії, загальні закономірності будови рельєфу Землі та історія його розвитку. Чинники і процеси рельєфоутворення. Геоморфологічні карти. Морфографічний і морфометричний аналіз рельєфу. Орографічна характеристика території, побудова та аналіз геолого-геоморфологічного профілю, стратиграфічного розрізу, геоморфологічних карт.

Денудація й акумуляція. Їх суть і значення у розвитку рельєфу. Ендогенні процеси та рельєфоутворення. Екзогенні процеси та рельєфоутворення. Геоморфологічна роль водних потоків. Гляціальні процеси і форми рельєфу: умови розвитку та закономірності поширення. Морфоскульптура карстових процесів. Генетичні категорії форм рельєфу (концепція І. Герасимова). Рельєф підводних окраїн материків. Еолові процеси і форми рельєфу: умови виникнення та географічне поширення. Геоморфологічні дослідження українських вчених.

Ландшафтознавство

Історія розвитку ландшафтних ідей, закономірності диференціації географічної оболонки та ієрархія природних територіальних комплексів. Структурно-генетичні та функціонально-динамічні аспекти вчення про ландшафт, систематика ландшафтів, вивчення закономірностей взаємодії людини і ландшафтів та їх наслідків. Вчення про географічні ландшафти та геосистеми. Поняття геосистема, її елементи. Основні властивості ПТК. Вертикальна структура ландшафтів. Ряд Солнцева. Горизонтальна структура ландшафтів. Типологічна класифікація ландшафтів. Регіональна класифікація

ландшафтів. Функціонування ландшафтів, його складові. Динаміка ландшафтів. Стійкість ландшафтів. Особливості ландшафтної структури гірських територій.

Картографія з основами геодезії

Загальні відомості з топографії та геодезії. Предмет топографії та геодезії. Історичний нарис розвитку дисципліни. Поняття про фігуру та розміри Землі. Еліпсоїд Красовського. Метод проєкцій. План, карта та профіль місцевості. Масштаби топографічних карт. Картографічні умовні знаки. Географічні та прямокутні координати. Абсолютні та висотні висоти точок місцевості. Класифікація помилок вимірів, властивості випадкових помилок. Середні квадратичні помилки функцій виміряних величин. Арифметична середина. Ваги вимірів та загальна арифметична середина. Топографічні плани та карти.

Номенклатура топографічних карт і планів. Поняття про проєкцію Гауса-Крюгера та зональна система плоских прямокутних координат. Орієнтування ліній. Істинний азимут, дирекціонів кути і румби ліній місцевості. Зближення меридіанів. Схилення магнітної стрілки. Магнітний азимут. Прилади лінійних вимірювань. Компарування. Провішування та вимір ліній на місцевості. Точність вимірів. Зображення рельєфу місцевості на картах і планах. Властивості горизонталей та основні форми рельєфу. Переріз рельєфу. Крутизна та напрямок схилу. Задачі, що розв'язуються за горизонталями планів та карт. Види зйомок місцевості. Поняття про державну геодезичну мережу (ДГМ), мережі згущення та зйомочне обґрунтування. Суть теодолітної зйомки. Принцип вимірювання горизонтального кута. Вимірювання горизонтальних кутів різними способами. Помилки і точність вимірювань. Класифікація теодолітів. Будова технічних теодолітів Т30, 2Т30, їх основних частин та перевірки. Прокладання теодолітного ходу та прив'язка його до ДГМ. Способи зйомки ситуації. Порядок роботи на станції.

Обробка журналів зйомки. Ув'язка кутів теодолітного ходу і полігону. Обчислення дирекційних кутів. Суть і метод геометричного нівелювання. Класифікація нівелірної мережі. Прив'язка нівелірних ходів. Контроль нівелювання.

Нівелювання поперечників річок, ярів та по болоту. Побудова поздовжнього та поперечного профілів траси. Барометричне нівелювання. Виконання і точність барометричного нівелювання. Окомірна зйомка. Прилади окомірної зйомки. Масштаб кроків.

Визначення, предмет, методи і теоретичні концепції картографії. Структура картографії. Зв'язок картографії з іншими галузями науки і техніки. Визначення, особливості, властивості, значення і функції географічної карти. Основні елементи географічної карти. Класифікація карт. Історичні аспекти розвитку картографії. Значення і суть картографічної генералізації. Основні чинники картографічної генералізації. Класифікація загально-географічних карт. Особливості зображення рельєфу, гідрографії, ґрунтів, рослинності, населених пунктів, шляхів сполучення і політико-адміністративних меж на загально-географічних картах. Класифікація тематичних карт. Способи картографічного

зображення на тематичних картах: ареалів, ізоліній, знаків руху, картограм та картодіаграм. Етапи створення географічних карт. Проектування карт. Редакційно-складацькі роботи. Підготовка карти до видання. Видавничий оригінал карти. Комп'ютерні технології створення і тиражування карт. Картографічний метод пізнання дійсності. Картографічний метод дослідження. Система прийомів аналізу карт.

Основи раціонального природокористування і охорони природи

Поняття про природокористування, його види, типи та напрямки. Етапи становлення природокористування. Природокористування як основна передумова формування екологічних проблем. Поняття про глобальні та локальні екологічні проблеми. Природні ресурси та природні умови. Наслідки використання атмосферного повітря людством. Проблеми, що пов'язані з використанням водних ресурсів. Ресурси Світового океану. Наслідки використання земельних ресурсів. Принципи раціонального використання мінеральних ресурсів. Напрямки використання енергоресурсів. Кліматичні та агрокліматичні ресурси. Проблеми використання лісів. Роль тваринних ресурсів у житті людини. Особливості рекреаційного природокористування. Правові основи природокористування. Особливості природоохоронної діяльності, принципи її організації. Категорії природоохоронних об'єктів. Економічні аспекти природокористування.

Ґрунтознавство з основами географії ґрунтів

Ґрунтознавство як наука, його основні положення. Розвиток ґрунтознавства в Україні. Методологія і методи дослідження ґрунту. Місце та роль ґрунту в природі й діяльності людини. Фазовий склад ґрунту. Морфологічна будова ґрунту. Основні морфологічні ознаки генетичних горизонтів. Ґрунтовий профіль, ґрунтові горизонти та їх індексація. Вивітрювання гірських порід. Ґрунтоутворюючі породи та їх категорії. Первинні та вторинні мінерали. Фізичні властивості ґрунтів і порід. Хімічний склад мінеральної частини ґрунту. Загальний хімічний склад ґрунтів. Джерела гумусу у ґрунті. Гумус: склад, властивості. Органо-мінеральні сполуки в ґрунті. Груповий та фракційний склад гумусу. Екологічне значення гумусу та регулювання його вмісту. Склад ґрунтових колоїдів та їх головні ознаки. Фізичний стан ґрунтових колоїдів. Природа та види поглинальної здатності ґрунтів. Ґрунтовий поглинальний комплекс та його характеристики. Екологічне значення поглинальної здатності. Рідка та газова фази ґрунту. Стан і форми води в ґрунтах. Водно-фізичні властивості ґрунту. Ґрунтовий розчин. Ґрунтове повітря. Чинники і закономірності природної родючості ґрунтів. Категорії ґрунтової родючості, їх суть і коротка характеристика. Підвищення родючості та окультурювання ґрунтів.

Поняття про чинники ґрунтоутворення. Роль живих організмів у ґрунтоутворенні. Клімат як фактор ґрунтоутворення, його характерні

особливості. Водний режим ґрунтів. Роль у ґрунтоутворенні материнської породи, рельєфу місцевості. Значення віку і господарської діяльності людини у ґрунтоутворенні. Великий геологічний кругообіг речовин. Кора вивітрювання, типи кори вивітрювання. Малий біологічний кругообіг речовин. Баланс ґрунтоутворення. Загальна схема ґрунтоутворення. Концепція елементарних ґрунтоутворних процесів та їх характеристика. Тип ґрунтоутворення. Поняття про класифікацію ґрунтів. Закономірності розміщення ґрунтів на земній поверхні. Основи ґрунтово-географічного районування Ґрунтово-географічне районування та загальна схема ґрунтового покриття України.

Арктичні ґрунти. Тундрові глейові ґрунти. Підзолисті ґрунти тайгово-лісової зони. Дерново-підзолисті ґрунти. Мерзлотно-тайгові ґрунти. Болотні ґрунти. Дернові ґрунти. Болотно-підзолисті ґрунти. Ґрунтовий покрив суббореальних лісових областей. Ґрунти суббореальних степових областей. Ґрунти суббореальних напівпустель. Ґрунти суббореальних пустель. Пустельні примітивні ґрунти. Ґрунти вологих субтропічних лісів. Ґрунти сухих (ксерофітних) субтропічних лісів і чагарникових степів. Коричневі ґрунти. Сіро-коричневі ґрунти. Ґрунти субтропічних напівпустель і пустель. Ґрунти постійно вологих тропічних лісів. Ґрунти сезонно-вологих лісів і високотравних саван. Ґрунти тропічних ксерофітних лісів. Ґрунти тропічних сухих саван. Ґрунти тропічних напівпустель і пустель. Заплавне ґрунтоутворення. Класифікація та властивості алювіальних ґрунтів. Сільськогосподарське використання алювіальних ґрунті. Загальні особливості ґрунтоутворення на гірських схилах. Особливості будови, складу і властивостей гірських ґрунтів. Ґрунти Українських Карпат. Сільськогосподарське використання гірських ґрунтів. Завдання охорони ґрунтів. Патологія ґрунтового профілю та генетичних горизонтів. Порушення водного і хімічного режиму едафотопів. Патологія ґрунтів і здоров'я людини. Моніторинг ґрунтів.

Теорія і методологія географічної науки

Поняття про теоретичні особливості, методи та методологію географічних досліджень. Структура методології дослідження в географії. Використання фундаментальної методології в ході географічних досліджень. Загальнонаукові та конкретно наукові підходи в географії. Історичний, літературний, порівняльний та термінологічний підходи. Системний підхід та особливості здійснення системного аналізу. Системні об'єкти в географії. Екологічний підхід та його розуміння представниками географічної науки. Суть ландшафтного підходу. Традиційні методи географічних досліджень: територіальний, типологічний, комплексний та хорологічний. Структура географічної науки. Ієрархія географічних знань. Аналіз основних вчень, теорій, концепцій. Найбільш поширені гіпотези. Закони та закономірності в географії. Географічна термінологія.

Фізична географія материків і океанів

Основні чинники, що визначають розвиток природного середовища. Зонально-регіональна диференціація географічної оболонки. Історія господарського освоєння природних ландшафтів; антропогенний чинник трансформації природних ландшафтів Поняття «сучасний ландшафт».

Материки й океани. Взаємодія між материками й океанами як важливий чинник формування основних рис природи Землі. Основні принципи фізико-географічного районування материків і океанів. Регіональні прояви географічної зональності на різних материках. Проблеми сучасного стану природного середовища. Євразія. Зарубіжна Європа. Історія формування природи. Геолого-геоморфологічні особливості. Основні чинники кліматотворення. Водні ресурси і їх господарське освоєння. Географічні пояси і зони. Типи висотної поясності. Основні напрямки в господарському освоєнні ландшафтів різноманітних зон.

Зарубіжна Азія. Історія формування природи. Основні риси геоструктурного плану. Мінеральні ресурси. Металогенічні провінції, центри накопичення нафти, природного газу і вугілля. Рельєф Азії. Чинники кліматоформування. Циркуляція повітряних мас за сезонами року; типи клімату. Гумідні й аридні області. Внутрішні води і їх господарське освоєння. Палеогеографічна історія ґрунтово-рослинного покриву. Географічні пояси і зони. Структура природних ландшафтів. Особливості висотної поясності. Основні чинники зміни ландшафтів.

Північна Америка. Основні особливості природи в порівнянні з Євразією. Історія формування природи. Найважливіші етапи геологічної історії. Мінеральні ресурси, їх зв'язок із геологічною будовою материка.

Рельєф материка. Чинники формування клімату. Циркуляція повітряних мас за сезонами року, типи клімату. Води і їх господарське освоєння.

Диференціація ґрунтово-рослинного покриву. Географічні пояси і природні зони.

Господарське освоєння території. Антропогенні чинники формування ландшафтів. Структура сучасних ландшафтів.

Африка. Особливості географічного положення і природних умов. Історія формування території. Морфоструктурні особливості і рельєф. Корисні копалини. Основні чинники кліматоформування. Циркуляція повітряних мас за сезонами року. Водний баланс материка. Водні ресурси материка. Використання річок. Озера Африки.

Основні типи ґрунтово-рослинного покриву. Проблеми боротьби з ерозією і дефляцією. Географічні пояси і зони. Особливості господарського впливу на природу у вологих і аридних тропічних районах.

Південна Америка. Особливості географічного положення і конфігурації материка і їх вплив на природні умови. Історія формування території. Розвиток Південноамериканської платформи. Морфоструктури і рельєф. Корисні копалини і їхня приуроченість до різноманітних геологічних структур. Основні чинники кліматоформування. Значне поширення сезонно вологих областей. Типи клімату. Води і водний баланс. Розмаїтість ґрунтово-рослинного покриву;

типи висотної поясності в Андах. Географічні пояси і зони. Основні напрямки господарського впливу на природу. Проблема охорони волого-тропічних лісів.

Австралія. Географічне положення і розміри материка. Історія формування материка. Специфічність ландшафтів у порівнянні з іншими материками. Морфоструктури і рельєф. Корисні копалини в зв'язку з геологічними структурами. Основні типи клімату. Води і водний баланс материка. Ендемізм флори і фауни, диференціація ґрунтово-рослинного покриву. Географічні пояси і зони, особливості антропогенного впливу на ландшафти.

Океани. Основні риси рельєфу дна Світового океану. Загальна характеристика екзогенних і ендемогенних процесів на дні Світового океану. Води Світового океану, сольовий склад і фізичні властивості, водний баланс, терміка вод, поверхневі постійні течії Світового океану. Хвилі, припливи і відпливи, вертикальна циркуляція вод, водні маси. Життя в океані. Основні компоненти біосфери, поширення життя в океані, вплив організмів і геологічні процеси в океані, біогеографічна область Світового океану. Коралові рифи як приклад морських біоценозів. Донні відклади Світового океану.

Регіональна економічна і соціальна географія

Глобальні і регіональні проблеми зарубіжних країн у відповідності із сучасним соціально-економічним розвитком і геополітичним положенням.

Групи країн: країни Нового Зарубіжжя, країни постсоціалістичного простору, провідні високо розвинуті країни, високо розвинуті країни, країни, що розвиваються.

Географічні закономірності світового господарства. Регіональні особливості країн світу. Сучасні регіональні економічні союзи. Геополітичні проблеми і глобальні концепції людства.

Характеристика господарства країн Латинської Америки. Проблеми економічної інтеграції. Галузева структура і розміщення сільського господарства Індії. Проблеми зеленої революції. Загальна характеристика господарства країн Африки. Проблеми багатокладності економіки. Головні риси розвитку і розміщення господарства Канади. Основні риси структури і географія галузей промисловості Франції: внутрішні відмінності. Населення Китаю: особливості демографії, етнічний склад і розміщення. Господарська оцінка КНР. Екологічні проблеми. Природно-ресурсний потенціал США. Загальна характеристика господарства Індії: роль держави у створенні незалежної економіки. Країни НІК в міжнародному географічному поділі праці. Типологія країн, що розвиваються. Регіональні відмінності країн Азії. Регіональні відмінності країн Африки. Основні риси структури і географії розміщення промисловості Японії. Формування промислового поясу. Соціально-економічна характеристика Андських країн. Основні риси розвитку і розміщення господарства Австралії. Типологія країн за рівнем соціально-економічного розвитку. Характеристика природно-ресурсного потенціалу країн Східної Азії. Екологічні проблеми. Основні риси розвитку і розміщення господарства Польщі. Економічні проблеми. Типологія країн за рівнем

сільськогосподарського розвитку. Характеристика природно-ресурсного потенціалу країн Південно-Східної Азії. Екологічні проблеми. Характеристика природно-ресурсного потенціалу країн Південної Азії. Екологічні проблеми. Характеристика природно-ресурсного потенціалу країн Південно-Західної Азії. Екологічні проблеми. Внутрішні економіко-географічні відмінності Великобританії, особливості регіональної політики. Типологія країн за чисельністю населення. Демографічна політика. Господарська оцінка природних умов та ресурсів країн Латинської Америки. Екологічні проблеми. Господарська оцінка природно-ресурсного потенціалу країн нового зарубіжжя (Центральної Азії). Оцінка природно-ресурсного потенціалу РФ. Екологічні проблеми.

Фізична географія України

Географія України в системі географічних наук. Географічне положення України, кордони. Роль і місце України серед сусідніх держав Східної Європи.

Геолого-геоморфологічна будова і ресурси надр. Орографія і гіпсометрія. Приуроченість корисних копалин до основних структур.

Кліматичні умови і ресурси. Кліматотвірні чинники. Моря, внутрішні води та їх ресурси. Чорне і Азовське море. Поверхневі і підземні води. Річки й озера. Ґрунтови та підземні води. Ґрунти України. Історія ґрунтових досліджень в Україні. Умови ґрунтоутворення та розподілу ґрунтів на території України. Чинники ґрунтоутворення. Питання охорони ґрунтового покриву України. Рослинний покрив. Рослинні зони. Основні види тваринного світу. Зоогеографічне районування.

Несприятливі природні процеси і шляхи боротьби з ними.

Ландшафти і фізико-географічне районування. Рівнинні ландшафтні структури. Гірські ландшафтні структури.

Економічна і соціальна географія України

Україна на карті світу. Адміністративно-територіальний поділ України. Населення та розселення України. Паливно-енергетичний комплекс України. Металургійний комплекс України. Машинобудівний комплекс України. Хімічний комплекс України. Лісовиробничий комплекс України. Агропромисловий комплекс України.

Економіко-географічне районування України. Донецький економічний район. Придніпровський економічний район. Північно-Східний економічний район. Столичний економічний район. Центральний економічний район. Причорноморський економічний район. Подільський економічний район. Карпатський економічний район. Північно-Західний економічний район.

Основи соціальної та суспільної географії

Науковий статус суспільної географії. Етапи розвитку суспільної географії. Розвиток суспільної географії в Україні.

Методологічні основи суспільної географії. Визначальні методологічні принципи суспільної географії.

Взаємозв'язок і взаємодія суспільства і природи. Географічні основи взаємодії суспільства і природи. Основи економіки природокористування. Економіко-географічна оцінка природно-ресурсного потенціалу.

Основи географії господарства. Географія інфраструктури. Географічні основи бізнесу і підприємництва. Географічні положення маркетингу й менеджменту. Географія науки та інновацій.

Територіальний поділ праці та економіко-географічне районування. Наукові засади територіального поділу праці. Економіко-географічне районування. Основні типи країн і регіонів світу.

Територіальна організація суспільства і регіональна політика. Основи територіальної організації суспільства. Геополітика і геостратегія в сучасному світі. Географічні аспекти регіональної політики.

Глобалізація процесів розвитку й фактори виникнення глобальних проблем. Основні глобальні проблеми людства. Розвиток світогосподарських зв'язків. Поняття про світовий ринок. Види світових ринків. Місце України в світових господарських зв'язках.

Географія АПК

Агропромислова інтеграція: суть види та аспекти функціонування. Суть АПК. Галузева структура АПК. Територіальна структура АПК. Організаційно-управлінська структура АПК. Методи дослідження АПК. Способи врахування природних умов та факторів для розвитку АПК. Вплив суспільно-географічних факторів на функціонування АПК.

Територіально організація сировинної сфери АПК. Структура і особливості розміщення виробництва засобів виробництва. Склад і особливості розміщення переробної промисловості. Особливості розміщення об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури. Розміщення центрів науки та підготовки кадрів.

Географія рослинницько-промислових комплексів. Зернопродуктовий комплекс. Бурякоцукровий комплекс. Картоплепродуктовий комплекс. Плодоовочевий комплекс. Олійнопродуктовий комплекс. Винограднопродуктовий комплекс. Тютюнопромисловий комплекс. Хмелепромисловий комплекс. Бавовнянопромисловий комплекс. Лубянопромисловий комплекс. Ефірноолійний комплекс.

Географія тваринницько-промислових комплексів. М'ясопродуктовий комплекс. Молокопродуктовий комплекс. Яйцепродуктовий комплекс. Рибопродуктовий комплекс. Бджолопродуктовий комплекс. Вовнянопромисловий комплекс. Шкірянопромисловий комплекс. Хутропромисловий комплекс. Шовкопромисловий комплекс.

Територіальна структура АПТК України. Поліський АПТК. Лісостеповий АПТК. Степовий АПТК. Кримсько-Карпатський АПТК. Субтропічний АПК. Приміський АПТК.

Географія населення з основами демографії

Особливості та закономірності розселення населення за типами і формами населених пунктів по території Землі. Види поселень, особливості їх формування, розвитку та функціональна типологія. Формування чисельності населення, його склад (етнічний і соціальний), розселення. Природний рух (відтворення) населення. Статеві-вікова структура і механічний рух. Територіальна організація населення. Основні закономірності руху, структури і розміщення населення. Поняття про типи відтворення населення. Характеристика факторів, що впливають на величину народжуваності, смертності, природного приросту. Головні елементи політики народонаселення. Сучасні тенденції зміни чисельності населення у країнах світу. Динаміка народжуваності, смертності, природного приросту в країнах різного типу.

Основні риси динаміки населення України в XIX-XX ст. Характеристика основних територіальних відмінностей у віковому складі населення світу. Віковий склад населення країн різного соціально-економічного типу. Основні територіальні відмінності у віковому та статевому складі населення України. Основні територіальні відмінності в чисельності чоловіків і жінок у світі, в Україні. Характеристика теорій народонаселення. Раси як антропо-біологічна, історична та ареальна спільність. Поділ населення світу на раси, основні та перехідні. Поняття про форми етнічної спільності людей. Етнічні процеси. Історія формування української нації. Національний та мовний склад населення України. Розселення українців за межами України. Причини і особливості міграції з України в різний час. Суть поняття «трудові ресурси», «робоча сила». Економічно активне населення. Зайняте населення. Соціальний склад та освітній рівень населення. Співвідношення між поняттями «розміщення населення», «розселення населення», «територіальна організація населення». Природні та соціально-економічні фактори розселення населення. Історія виникнення та формування міст. Природні та соціально-економічні фактори, що впливають на формування сільського розселення. Форми розселення населення і їх поширення у світі. Суть поняття «міграції населення». Види міграцій за напрямками, причинами, формами, тривалістю.

Методика викладання географії

Головні завдання та сучасні проблеми методики викладання географії. Історія розвитку методики викладання географії. Принципи навчання географії. Характеристика методів навчання та їх класифікація. Технології використання методів навчання у процесі формування знань. Технології використання засобів навчання на уроках географії. Характеристика засобів навчання географії та їх класифікація. Технології використання засобів навчання на уроках географії. Форми організації навчально-виховного процесу. Урок як основна форма навчання. Типи уроків географії та їх особливості. Підготовка вчителя до уроку. Нетрадиційні уроки географії.

Методичні особливості вивчення курсу: загальної географії, географії материків і океанів, фізичної географії України, економічної та соціальної географії України, соціально-економічної географії світу. Методика організації навчальних екскурсій з географії. Методика організації позаурочної роботи з географії. Організація науково-педагогічних досліджень при формуванні географічних знань.

Географічне моделювання і прогнозування

Методи, методика, способи та принципи складання моделей географічних явищ та процесів, геосистем різного таксономічного рангу. Використання статистичних методів та комп'ютерних технологій у географічних дослідженнях. Рівні математизації географічної науки. Типи географічних моделей. Моделювання та аналіз складних географічних систем та їх використання в практичній діяльності. Математико-статистичні методи при складанні географічних моделей. Концепція Тюнена як перша модель спеціалізації сільськогосподарського виробництва.

Актуальність прогнозування. Методологічна основа прогнозування. Інтуїтивні (експертні) або якісні методи. Формалізовані методи, статистичні методи, методи аналогій, екстраполяцій. Географічні основи прогнозування. Основні властивості геосистем. Класифікація географічних прогнозів. Метеорологічні прогнози. Гідрологічні прогнози. Прогнози стихійних природних явищ та надзвичайних екологічних ситуацій. Ландшафтно-геохімічне прогнозування. Фізико-географічне прогнозування. Методи геоекологічного прогнозування. Медико-екологічне прогнозування. Економіко-географічне прогнозування. Види оцінок геосистем. Методика бальної оцінки. Геоекологічна оцінка геосистем. Економічна оцінка природних умов та ресурсів.

Географія промисловості та комунікацій

Теоретико-методичні основи географії промисловості. Науково-методичні основи територіальної організації промислових комплексів. Фактори територіальної організації промислових комплексів. Основи галузевого економіко-географічного аналізу промислових комплексів. Основи промислового районування. Територіальна організація міжгалузевих промислових комплексів. Паливно-енергетичні комплекси. Металургійні комплекси. Машинобудівні комплекси. Комплекс галузей хімічної промисловості. Лісовиробничі комплекси. Будівельно-індустріальні комплекси. Комплекс галузей виробництва предметів споживання.

Геоінформаційні системи

Поняття про геоінформатику та її зв'язок з іншими науками, технологіями та виробництвом. Поняття про географічні інформаційні системи (ГІС). Означення ГІС. Структура функцій та використання ГІС. Види класифікацій

ГІС. П'ять періодів розвитку ГІС. Історія розвитку ГІС в колишньому СРСР та в Україні. Джерела даних та їх типи. Картографічні дані та їх поділ на блоки. Цифрові та електронні карти. Статистичні дані і аерокосмічні матеріали як джерела даних ГІС. Статистичні дані в ГІС. Технічні засоби вводу, попередньої обробки та візуалізації даних в ГІС. Представлення просторових даних в ГІС. Поняття атрибуту об'єкта. Поняття примітиву. Векторні структури. Топологічні структури. Растрові представлення. Приклади представлення різних структур просторової інформації в різних ГІС. Системи управління базами даних. Загальні аналітичні операції з об'єктами. Операції переструктуризації даних. Трансформацій проєкцій та зміна систем координат. Операції обчислювальної геометрії. Операції оверлею. Загальні графоаналітичні та моделюючі функції.

Представлення поверхонь, полів та «рельєфів» в ГІС. Типи цифрових моделей рельєфу. Використання ЦМР. Програмні засоби побудови і обробки ЦМР. Команди морфометричного аналізу, команди аналізу висот і розрахунку об'ємів, модифікація поверхонь, розрахунок зон.

Різновидності моделювання з точки зору ГІС. Імітаційне моделювання. Оптимізаційне моделювання, багатоваріантне моделювання. Математико-картографічне моделювання.

Політична географія

Наукові основи політичної географії та геополітики. Історичні етапи формування політичної географії. Основні школи, течії і парадигми політичної географії. Об'єктно-предметне поле політичної географії. Геопросторова організація політичного життя суспільства і територіальне співвідношення політичних сил на різних ієрархічних рівнях. Закономірності й спрямованість світових і національних політичних процесів. Державні політичні системи. Особливості сучасної політичної карту світу. Політико-географічне та геополітичне положення регіонів і держав світу. Геополітична ситуація та сучасні регіональні процеси в окремих регіонах світу.

Політична географія України. Політико-географічне та геополітичне положення України. Роль України у світовому політичному просторі. Геополітика як практичний інструмент розв'язання регіональних проблем у світі та в Україні.

Історична географія з основами етнографії

Предметом є вивчення географічних закономірностей взаємодії антропосфери та природно-територіальних комплексів. Вивчення результатів розвитку географічної оболонки за історичний час в умовах зростаючого антропогенного впливу. Вплив суспільно-географічних систем на природні комплекси, зворотна дія природних комплексів на розвиток суспільно-географічних систем.

Структура історичної географії, напрямки її розвитку. Предмет історичної географії з точки зору географів та істориків. Географічне поширення

дослов'янських племен по території сучасної України. Зовнішні економічні зв'язки Київської Русі. Еволюція політико-територіального устрою України.

Урбаністична географія

Поняття про абсолютні та відносні показники опису населення. Позитивні та негативні риси урбанізації. Феномен гіперурбанізації. Основні форми міського розселення і їх обумовленість природними та соціально-економічними факторами. Вплив на розселення населення рівня розвитку виробничих сил, природних умов і ресурсів. Міські поселення постійні тимчасові. Рівні територіальних систем, ареали та райони розселення. Міста як опорні пункти розселення. Оптимізація територіальної організації міського розселення і вирішення проблем охорони навколишнього середовища. Екологічне співставлення населених місць і природного середовища. Поняття екологічного планування міста. Методи опису міського розселення. Створення перших міських поселень на Землі. Стародавні міста в античні часи. Середньовічні європейські міста: функції, особливості розміщення і внутрішня структура. Стародавні міста на території сучасної України. Міста Нового часу у Європі: становлення сучасних промислово-торгових міст – Амстердам, Брюссель та ін. Розвиток міського розселення в Україні у Новий час. Важливі міста світу до початку ХХ ст. Типологія міст. Форми міських поселень і міського розселення. Міські агломерації, конурбації, мегаполіси, групові системи населених міст.

Основні тенденції розвитку процесів урбанізації, їх стадії. Субурбанізація і урбанізація. Управління розвитком міста як інтегральним соціально-економічним суспільством, системою, комплексом. Комплексна типологія міських поселень в Україні. Селища міського типу як перехідна форма між міськими і сільськими поселеннями.

Географія Волині з основами краєзнавства

Волинська область як складова частина нашої держави, українська земля, яка має цікаве історичне минуле, унікальні природні ландшафти і значний соціально-економічний потенціал. Специфічні особливості розвитку і розміщення господарства Волині. Розселення і зайнятість населення. Просторово-часові особливості освоєння території сучасної Волині, історія розвитку географічних досліджень краю.

Фізико-географічні дослідження Волині. Геолого-тектонічна будова Волинської області. Мезоформи рельєфу Волинської області: генезис, просторове поширення. Загальна характеристика клімату Волинської області. Гідрографічна мережа Волинської області. Ґрунтовий покрив Волинської області. Рослинний покрив Волинської області. Ландшафтні особливості Волинської області. Загальна характеристика природно-ресурсного потенціалу Волинської області. Корисні копалини Волинської області.

Рекреаційна географія

Основні напрямки соціально-економічних досліджень. Вітчизняні дослідження в галузі рекреаційної географії. Співвідношення понять рекреаційної географії, їх систематизація: рекреація, вільний час, рекреаційні потреби, ресурси, рекреаційна територія, потенціал, освоєння. Рекреаційна освоєність території, рекреаційне навантаження. Передумови становлення і розвитку рекреації. Основні функції рекреації. Основи екскурсійної теорії. Поняття рекреаційної діяльності і рекреаційних потреб суспільства. Структурні особливості рекреаційної діяльності. Поняття циклів рекреаційної діяльності. Класифікація рекреаційної діяльності. Інституційні рівні управління рекреаційною галуззю та екскурсійною діяльністю. Рекреація й охорона навколишнього природного середовища. Територіальна рекреаційна система.

Рекреаційне районування та його мета. Визначення поняття рекреаційного району, його характерні властивості. Ознаки рекреаційних районів і методика їх виділення. Таксономічні одиниці рекреаційного районування. Характеристика рекреаційних районів світу. Міжнародні рекреаційні потоки. Туристсько-рекреаційне районування, прийняте Всесвітньою Туристською Організацією.

Рекреаційні ресурси України, їх види і загальна характеристика. Потенціал рекреаційних ресурсів України, сучасний рівень його використання. Характеристика рекреаційних ресурсів та екскурсійних об'єктів України.

Рекреаційно-туристична характеристика складових Європейського рекреаційного макрорайону: Німеччина і країни Бенілюкс. Рекреаційно-туристична характеристика складових рекреаційного Північноамериканського макрорайону: Канада і США. Рекреаційно-туристична характеристика складових Азійського рекреаційного макрорайону: Південно-Східна Азія.

Методи географічних досліджень

Система географічних наук. Система фізико-географічних наук. Географічна оболонка. Основні вимоги та послідовність етапів виконання наукових досліджень. Основні методи дослідження. Організаційні форми досліджень: експедиційна та стаціонарна. Галузеві і комплексні експедиції. Комплексні стаціонари. Основні етапи географічних досліджень. Підготовчий період. Польовий період. Метод ландшафтних досліджень. Дослідження урочищ та фацій.

Ландшафтне профілювання. Стаціонарні та напівстаціонарні дослідження. Основні методи економіко-географічних досліджень. Дослідження сільськогосподарського підприємства. Економіко-географічне вивчення села. Дослідження промислового підприємства. Дослідження транспортних пунктів і вузлів. Дослідження міста. Дослідження адміністративного району. Комплексні географічні дослідження.

Медична географія

Історія розвитку медичної географії. Основні етапи становлення медичної географії. Вікова та статева структура населення та захворюваності. Біопатогенні зони індивідуального та суспільного здоров'я. Територіальна диференціація захворюваності населення. Розселення населення та проблеми медичної географії. Вогнища інфекційних хвороб. Соціально-економічні аспекти здоров'я населення. Екологічна ситуація і рівень захворюваності населення. Особливості медичної служби в Україні.

Геоекологічна безпека України

Теоретико-методичні основи екологічної безпеки в надзвичайних ситуаціях. Поняття «екологічна безпека», «надзвичайна ситуація», «екологічний ризик», «стихийне лихо». Принципи, засоби та методи забезпечення безпеки.

Законодавство та нормативно-правові акти, що забезпечують реалізацію політики держави та місцевого органу виконавчої влади у сфері цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій. Вимоги Закону України «Про охорону навколишнього середовища». Завдання та повноваження Державного управління охорони навколишнього природного середовища та державної екологічної інспекції в області. Екологічний захист, як одна із складових основних заходів у сфері ЦЗ. Основні завдання екологічної освіти та виховання як складової частини безпеки життєдіяльності людини. Порядок забезпечення своєчасного оповіщення та інформування населення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій. Порядок здійснення підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях техногенного та природного характеру відповідно до своїх повноважень.

Форми роботи з населенням. Вимоги до подачі інформації. Аналіз природних загроз, тенденції їх проявів та прогноз їх розвитку. НС медико-біологічного характеру. Комплекс заходів щодо запобігання та мінімізації наслідків НС природного характеру. Підвищення безпеки проживання населення у сейсмічно-небезпечних районах. Основні напрями превентивної діяльності щодо запобігання виникнення надзвичайних ситуацій.

Природно-техногенні загрози та заходи щодо їх усунення і мінімізації. Аналіз техногенних загроз, тенденції їх проявів та прогноз їх розвитку. НС техногенного характеру. Комплекс заходів щодо запобігання та мінімізації наслідків НС техногенного характеру. Людський чинник як домінуюча причина виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

Автоматизовані системи централізованого оповіщення керівного складу місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, населення про загрозу і виникнення НС. Локальні та об'єктові системи оповіщення та їх використання. Здійснення зв'язку у разі виникнення НС. Організація взаємодії між центрами управління в НС, оперативно-черговими службами уповноважених органів з питань НС та ЦЗ населення, диспетчерськими службами державних підприємств, установ та

організацій. Регламент подання інформації (повідомлення) про загрозу або виникнення НС. Надання населенню через засоби масової інформації відомостей про стан захисту населення, виникнення НС, методів та основних способів дій у надзвичайних умовах. Вимоги нормативно-правових документів щодо організації оповіщення та інформування населення про виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Порядок збору інформації про надзвичайні ситуації в області і доведення її до населення. Контроль за готовністю системи оповіщення.

Мета і завдання морально-психологічної підготовки особового складу формувань ЦЗ. Психологічні особливості поведінки людей у надзвичайних ситуаціях. Форми і методи морально-психологічної підготовки особового складу формувань ЦЗ. Моральний фактор і його значення в екстремальних умовах. Основні положення, мета, принципи і способи проведення загальної та часткової евакуації. Шляхи забезпечення проведення евакуації, запобігання проявам паніки та недопущення загибелі людей. Евакооргани, їх призначення. Планування і організація проведення та забезпечення евакозаходів, склад і організація роботи евакокомісій, евакоприймальних комісій, збірних евакопунктів, приймальних евакопунктів. Порядок розробки документації евакоорганів.

Призначення фонду захисних споруд. Класифікація захисних споруд. Перелік систем захисних споруд. Перелік основних приміщень сховищ. Розрахунок укриття для населення. Використання захисних споруд при виникненні. Мета і зміст РіНР. Сили і засоби для проведення рятувальних і невідкладних робіт. Організація і особливості проведення РіНР в осередках сучасних засобів ураження та у районах аварій, катастроф і стихійного лиха, великих лісових і торф'яних пожеж.

Функціональні обов'язки командира команди (зведеної групи, команди захисту рослин, команди захисту тварин, пожежних формувань). Характеристика забруднення радіоактивними речовинами, ураження хімічними і зараження бактеріологічними речовинами врожаю, продуктів харчування, кормів і води. Захист врожаю, продуктів харчування, кормів, води і вододжерел від РР, ОР, БЗ. Знезаражування від РР, ОР, БЗ

Загальнодержавна і територіальні системи спостереження та контролю. Збір, опрацювання та передача інформації про стан довкілля, забруднення продуктів харчування, харчової сировини, фуражу, води радіоактивними, хімічними речовинами та інфекційними мікроорганізмами. Забезпечення населення найпростішими засобами захисту і контролю. Мета та завдання радіаційного, хімічного, бактеріального захисту. Основні заходи по захисту населення від НХР, радіоактивних речовин і біологічних засобів. Типові режими радіаційного захисту, завчасне накопичення і підтримка в готовності засобів індивідуального захисту. Організація безпечного проживання населення в умовах зараження.

Комплексний захист населення і території та дії під час виникнення надзвичайної ситуації. Порядок надання першої медичної допомоги потерпілим.

Цикл дисциплін для спеціалізації “Рекреаційні ресурси та туристсько-екскурсійна діяльність”

Географія рекреаційно-туристського потенціалу України

Сутність понять «рекреаційні ресурси», «туристичні ресурси», «туристсько-рекреаційні ресурси». Кількісні та якісні характеристики туристичних ресурсів. Підходи до оцінки туристсько-рекреаційних ресурсів.

Рекреація та туризм як форма використання туристсько-рекреаційних ресурсів. Функції туризму. Фактори, що впливають на розвиток туризму. Основні показники розвитку туризму. Етапи світового розвитку туризму. Класифікація видів туризму. Традиційні види туризму. Нетрадиційні види туризму.

Історія організації туризму в Україні. Перші письмові згадки про рекреаційно-туристичну діяльність в Україні. Рекреація і туризм в період Київської Русі. Розвиток туризму та рекреації в період до XVIII ст. Курорти Галичини, Наддніпрянської України, Криму до Першої Світової війни. Туризм у міжвоєнний період. Найважливіші санаторно-курортні райони України до 1941 р. Післявоєнний період. Розвиток туризму у 70-ті, 80-ті роки XX ст. Туризм та рекреація за часів незалежності.

Туристично-рекреаційні ресурси України. Природно-кліматичні рекреаційно-туристичні ресурси. Культурно-історичні рекреаційно-туристичні ресурси. Інфраструктурні рекреаційно-туристичні ресурси. Фактори формування територіальних туристично-рекреаційних об'єднань. Форми сучасної територіальної організації рекреаційно-туристичного обслуговування.

Поділ території України на рекреаційно-туристичні утворення. Західна рекреаційна зона. Причорноморсько-Азовська або Південна рекреаційна зона. Центральнo-Українська рекреаційна зона. Східна рекреаційна зона. Загальна характеристика, туристсько-рекреаційні ресурси рекреаційних регіонів. Проблеми та перспективи використання туристсько-рекреаційних ресурсів та розвитку туризму та рекреації рекреаційних зон.

Екскурсознавство і музеєзнавство

Сутність та основні поняття екскурсійної діяльності. Основи екскурсійної методики. Методика проведення екскурсій. Системна взаємодія елементів і компонентів екскурсійного процесу.

Професійна спеціалізація екскурсоводів. Техніка проведення екскурсій. Особливості проведення оглядових екскурсій та екскурсій конкретної тематичної спрямованості. Професійна майстерність екскурсовода.

Розвиток екскурсійної справи в контексті еволюції туристської діяльності в Україні. Управління екскурсійною діяльністю в ринкових умовах. Організація підприємництва у сфері надання екскурсійних послуг. Організаційно-правові засади функціонування екскурсійних установ.

Зміст роботи екскурсовода. Опанування екскурсоводом методичних прийомів. Дотримання техніки проведення екскурсій Професійна спеціалізація екскурсовода. Особливості проведення оглядових екскурсій по місту. Особливості проведення екскурсій на історичну тематику. Особливості проведення екскурсій на архітектурну тематику. Особливості проведення мистецтвознавчих екскурсій. Особливості підготовки і проведення літературних екскурсій. Специфіка підготовки і проведення музейних екскурсій. Природничі і географічні екскурсії. Заміські екскурсії. Професійна майстерність екскурсовода. Особистість екскурсовода. Комунікаційна майстерність. Специфіка роботи екскурсовода з іноземними туристами.

Сучасна наукова типологія класифікації українських музеїв. Генетична класифікація музеїв за профільними типами й профілями. Характеристика музеїв природничого профілю.

Фондова робота. Експозиційна діяльність. Технологічні етапи організації музейної експозиції.

Класифікація музеїв за критерієм комерційності. Основні види комерційної діяльності музеїв. Фандрайзингова діяльність.

Стратегічні переваги нових інформаційних технологій. Характеристика інтерактивних веб-сайтів. Роль інформаційних технологій у поліпшенні та унаочненні експозицій музею.

Музейна мережа півдня та сходу держави. Визначні музеї Середнього Подніпров'я й Поділля. Музейна мережа Полісся й Карпатського регіону України.

Музеї як вагома складова туристичної інфраструктури. Розподіл музеїв України за профілем. Вікова структура відвідувачів музеїв України.

Міжнародна рада музеїв (ІКОМ). Мережа європейських музейних організацій (NEMO). Міжнародний центр вивчення консервації та реставрації культурної спадщини (ICCRROM).

Значущість наукової, культурно-просвітницької та екскурсійно-туристичної функції музеїв України. Основні тенденції розвитку мережі музейних закладів у системі туристичної інфраструктури. Музеї нового типу – історико-анімаційні скансени. Суть та завдання музейного менеджменту. Організація ефективного музейного маркетингу. Налагодження PR-комунікацій між музеєм та суспільством.

Туризмознавство

Передумови виникнення туризму. Становлення екскурсійної та туристської діяльності. Подорожі в античному світі. Географічні відкриття мореплавців і мандрівників. Передумови виникнення перших організованих екскурсій. Соціально-економічні передумови розвитку напрямів світового туризму. Вплив демографічних факторів на розвиток туризму. Умови виникнення та розвиток туризму в СРСР. Характеристика основних етапів розвитку туризму в країнах колишнього соціалістичного табору. Розвиток екскурсійної справи. Напрямки і форми роботи в молодіжному та

самодіяльному туризмі. Передумови та етапи розвитку туризму в Україні. Види та напрямки туристської діяльності. Принципи та методика організації туристичної діяльності. Туристична послуга та її сутність. Діловий туризм. Лікувально-оздоровчий туризм. Релігійний туризм. Організація санаторно-курортних послуг. Організація спортивно-оздоровчих та спортивно-промислових послуг. Організація рекреаційних послуг для дітей та молоді. Організація приміського відпочинку. Організація культурно-пізнавальних послуг. Організація екзотичних послуг, умови їх просторового розміщення і класифікація. Організація послуг із забезпечення рекреантів харчуванням.

Спортивно-оздоровчий туризм

Поняття спортивно-оздоровчого туризму та його характерні риси. Програмно-правові основи розвитку спортивно-оздоровчого туризму в Україні. Значимість спортивно-оздоровчого туризму для зміцнення здоров'я і фізичного розвитку, виховання вольових і моральних якостей. Характеристика основних видів спортивно-оздоровчого туризму. Організація вело походу. Організація водного походу. Організація гірського походу. Організація лижного походу. Організація спелеопоходу. Соціально-психологічні аспекти організації спортивно-оздоровчого туризму. Відпрацювання конфліктних ситуацій у поході та шляхи їх подолання. Підготовка та організація спортивно-оздоровчого туристського походу. Типи рюкзаків та укладка рюкзаків. Догляд за спорядженням та його ремонт. Орієнтування та організація руху в туристському поході. Організація руху в без лісовій, лісовій та гірсько-лісовій зонах. Організація побуту і харчування у спортивно-оздоровчому поході. Продукти харчування: властивості, термін зберігання. Вітаміни. Пакування та транспортування харчів. Організація безпеки на маршрутах та перша медична допомога. Критичні ситуації у поході та їх подолання. Організація та здійснення масових спортивно-оздоровчих заходів. Змагання з окремих видів туризму.